

ΓΙΑΝΝΟΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ομιλία στην εκδήλωση του ΚΕΠΠ με θέμα:

“Ευρώπη: Ενοποίηση ή Διάλυση;”

Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία

Τρίτη 30 Οκτωβρίου 2012

Ευρώπη: Ενοποίηση ή Διάλυση;

Αθήνα, 30 Οκτωβρίου

Η κρίση χρέους της ευρωζώνης έγινε ορατή όταν, το Μάιο του 2010, η Ελλάδα υπέβαλε αίτημα για πρόγραμμα διάσωσης και υπογράφηκε το Μνημόνιο με την τρόικα (ΔΝΤ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα). Αυτή η συμφωνία διαμόρφωσε το πλαίσιο της γενικής προσέγγισης της ευρωζώνης και του ΔΝΤ για την αντιμετώπιση της κρίσης. Στηριζόταν σε εξαιρετικά επαχθή μέτρα λιτότητας, με περικοπές μισθών και συντάξεων στο δημόσιο τομέα και αυξήσεις φόρων, καθώς και στην προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών για αύξηση της παραγωγικότητας και δημιουργία συνθηκών οικονομικής ανάκαμψης.

Όμως, το ισοζύγιο ήταν λάθος. Τα μέτρα λιτότητας εφαρμόστηκαν πλήρως, ενώ οι διαρθρωτικές αλλαγές, ιδιαίτερα οι ιδιωτικοποιήσεις, η απελευθέρωση των αγορών, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων και ο εκσυγχρονισμός του κράτους, είτε ξεχάστηκαν είτε η εφαρμογή τους 'έμεινε στα χαρτιά'. Χωρίς το όπλο της υποτίμησης, που διαθέτουν οι χώρες με εθνικό νόμισμα, το αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών ήταν βαθεία και παρατεταμένη ύφεση, περιορισμένα οφέλη στην ανταγωνιστικότητα, και παραβίαση των στόχων για το δημοσιονομικό έλλειμμα λόγω υστέρησης των φορολογικών εσόδων.

Το ελληνικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 20% σε τέσσερα χρόνια και αναμένεται να υποχωρήσει κατά επιπλέον 4% το 2013. Η ανεργία ξεπέρασε το 25% του εργατικού δυναμικού, ενώ για τους νέους έφτασε στο 51,5%. Το Μνημόνιο αναθεωρήθηκε με δέσμες νέων δανείων και μέτρων λιτότητας που, όμως, δεν αποδείχτηκαν περισσότερο επιτυχείς σε σχέση με το αρχικό πρόγραμμα. Η προοπτική χρεοκοπίας δεν διαφοροποιήθηκε ουσιαστικά, δημιουργώντας κίνδυνο αναγκαστικής εξόδου από την ευρωζώνη.

Η Ιρλανδία και η Πορτογαλία ανταποκρίθηκαν πιο αποτελεσματικά στην πρόκληση των προγραμμάτων διάσωσης, αλλά για το σύνολο της Ευρώπης του νότου οι προοπτικές παραμένουν σκοτεινές. Ύφεση, υψηλή ανεργία και πτώση του βιοτικού επιπέδου θα προσδιορίσουν την πορεία των επομένων ετών. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει ολόκληρη την ευρωζώνη. Πρόσφατες εκτιμήσεις του ΔΝΤ αναφέρουν ότι θα υπάρξει στασιμότητα τόσο φέτος όσο και το 2013 ενώ, σύμφωνα με τα γερμανικά οικονομικά ινστιτούτα, ο ρυθμός ανάπτυξης της Γερμανίας για τον επόμενο χρόνο προβλέπεται να είναι ο μισός σε σχέση με την αρχική εκτίμηση.

Οι επιπτώσεις της κρίσης της ευρωζώνης έχουν αρχίσει να διαχέονται έξω από τα ευρωπαϊκά σύνορα με τις κύριες αναδυόμενες οικονομίες (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία) να αντιμετωπίζουν την προοπτική ασθενέστερης ανάπτυξης τα επόμενα χρόνια.

Μπορεί, ασφαλώς, να υποστηριχθεί ότι η ατελής εφαρμογή των προγραμμάτων διάσωσης είναι κυρίως υπεύθυνη για την αποτυχία στην αντιμετώπιση της κρίσης. Αναμφίβολα, η πραγματοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών συναντά πολλές δυσκολίες. Για παράδειγμα, οι ελληνικές κυβερνήσεις των τελευταίων ετών προτίμησαν να επιβάλουν λιτότητα οριζόντια σε ολόκληρο τον πληθυσμό, παρά να αντιπαρατεθούν με τα ειδικά συμφέροντα, επιχειρήσεις σε προστατευμένους κλάδους, συντεχνίες του δημόσιου τομέα, κλειστά επαγγέλματα, που εμποδίζουν τις διαρθρωτικές αλλαγές.

Όμως, το γεγονός ότι πουθενά στην ευρωζώνη, με την πιθανή εξαίρεση της Ιρλανδίας, δεν υπάρχει επιτυχία ενώ, αντίθετα, η κρίση κινδυνεύει να επεκταθεί στην Ισπανία και την Ιταλία, που είναι πολύ πιο σημαντικές ως μεγέθη από το άθροισμα της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας, δείχνει ότι τα ίδια τα προγράμματα διάσωσης ήταν ελαττωματικά. Αντανακλούν κρίσιμες αδυναμίες της οικονομικής δομής της ευρωζώνης.

Η κρίση χρέους αποκάλυψε αυτές τις αδυναμίες: τα εθνικά χρέη αποτελούν ευθύνη των χωρών-μελών, αλλά το κοινό νόμισμα στερείται εγγυητή. Σε αντίθεση με τις περισσότερες κεντρικές τράπεζες, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) δεν έχει το δικαίωμα να λειτουργεί ως δανειστής ύστατης ανάγκης, πράγμα το οποίο, σε συνδυασμό με την απουσία κοινών ομολόγων (Ευρωομολόγων), προκάλεσε μεγάλης κλίμακας κερδοσκοπία στα ενδο-ευρωπαϊκά εθνικά χρέη, όπως εκφράστηκε στη διεύρυνση των spreads.

Για το ξεπέρασμα της κρίσης απαιτούνται δράσεις και στους δύο τομείς. Οι αιτίες που δημιούργησαν τα χρέη πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσα από μια συνδυασμένη προσπάθεια των ίδιων των υπερχρεωμένων χωρών για δημοσιονομική εξυγίανση και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με διαρθρωτικές αλλαγές.

Ταυτόχρονα, η ευρωζώνη, ως σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης, πρέπει να εξοπλιστεί με τα εργαλεία που απαιτούνται για την εξασφάλιση της σταθερότητας και την αποτροπή δημιουργίας συνθηκών κρίσης. Αυτή η στρατηγική περιλαμβάνει την ενοποίηση του ευρωπαϊκού χρέους μέσω Ευρωομολόγων, την κινητοποίηση επαρκών κεφαλαίων διάσωσης, το δικαίωμα της ΕΚΤ να λειτουργεί ως δανειστής ύστατης ανάγκης, τη δημιουργία τραπεζικής ένωσης με ενιαία εποπτεία και συλλογική εγγύηση καταθέσεων, καθώς και ενισχυμένο συντονισμό πολιτικών για τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας στις χώρες που πλήττονται από τη λιτότητα. Ένα Ευρωπαϊκό Σχέδιο Μάρσαλ για τη χρηματοδότηση δημοσίων επενδύσεων στις υπερχρεωμένες χώρες θα συνέβαλε ουσιαστικά στην οικονομική ανάκαμψη.

Η νομισματική ενοποίηση πρέπει να επεκταθεί στο δημοσιονομικό και το χρηματοπιστωτικό πεδίο ώστε να δημιουργηθεί μια ολοκληρωμένη οικονομική ένωση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες προσφέρουν ένα υπόδειγμα για μια τέτοια λειτουργική ένωση. Η Ευρώπη, με την ιδιαιτερότητα της ιστορικής της διαδρομής, δεν μπορεί να αντιγράψει το αμερικανικό υπόδειγμα. Όμως, για να εξασφαλίσει τη λειτουργικότητα της νομισματικής ένωσης, πρέπει να πραγματοποιήσει αποφασιστικά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Το πρόγραμμα για την ευρωπαϊκή οικονομική ενοποίηση δεν διαθέτει συναίνεση. Αγγίζει ευαίσθητα θέματα, που αφορούν την κατανομή των δημοσιονομικών πόρων στο εσωτερικό της νομισματικής ένωσης καθώς και τη μεταφορά κυριαρχίας από τα εθνικά όργανα στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Η έκδοση ευρωομολόγων οδηγεί σε επιδότηση των χωρών με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, δημιουργώντας τον κίνδυνο μιας 'ένωσης μεταβιβάσεων', δηλαδή της εξάρτησης των φτωχότερων από τις πλουσιότερες χώρες, στην οποία αντιτίθεται η Γερμανία. Η Γερμανία διαφωνεί, επίσης, με την αγορά κρατικών ομολόγων απευθείας από την ΕΚΤ διότι θα μειώσει την πίεση στις δημοσιονομικά απείθαρχες χώρες, ενώ συνοδεύεται και από τον κίνδυνο του πληθωρισμού. Η δημοσιονομική ένωση προϋποθέτει, εξάλλου, δημιουργία Ευρωπαϊκού Υπουργείου Οικονομικών καθώς και κοινή φορολογία, που οδηγούν σε απώλεια κυριαρχίας. Οι φόβοι αυτοί ενισχύονται από την προοπτική επέκτασης της δημοσιονομικής και οικονομικής ενοποίησης στο πολιτικό πεδίο ώστε οι υπερεθνικοί θεσμοί να αποκτήσουν την αναγκαία δημοκρατική νομιμοποίηση. Η πολιτική ενοποίηση θα μπορούσε να περιλάβει την μετατροπή της Επιτροπής σε εκτελεστική αρχή μέσα από την εκλογή του Προέδρου της με καθολική ψηφοφορία και την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με αντίστοιχο περιορισμό στις αρμοδιότητες του Συμβουλίου Υπουργών, δηλαδή των εθνικών κυβερνήσεων.

Οι δυσκολίες στην επίτευξη συμφωνίας για αλλαγές αυτής της κλίμακας αντανακλώνται στους πολύ αργούς ρυθμούς προώθησης των μεταρρυθμίσεων για τη βελτίωση του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης της ευρωζώνης. Τα ευρωομόλογα δεν βρίσκονται καν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, το ύψος των κεφαλαίων διάσωσης παραμένει χαμηλό, η ΕΚΤ χρησιμοποιεί τεχνάσματα για να παρεμβαίνει στην αγορά ομολόγων, η τραπεζική ένωση προχωρεί με αργούς ρυθμούς, ενώ ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής είναι ανεπαρκής και δεν διαθέτει στερεό θεσμικό υπόβαθρο.

‘Πολύ λίγο, πολύ αργά’, ‘προχωρώ στην ομίχλη’, είναι οι χαρακτηρισμοί που κατά κανόνα αποδίδονται στις πρωτοβουλίες της ευρωζώνης. Αυτή η διαπίστωση, σε συνδυασμό με την αδυναμία των προσπαθειών αρκετών κυβερνήσεων στις υπερχρεωμένες χώρες, εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την ανικανότητα της ευρωζώνης να ξεπεράσει την κρίση για να επανέλθει η ένωση σε τροχιά σταθερής ανάπτυξης.

Είναι γνωστό πόσο επισφαλείς είναι οι οικονομικές προβλέψεις, ιδιαίτερα όταν παρεμβάλλονται τόσες πολιτικές παράμετροι. Θα περιοριστώ στην επισήμανση ότι το 2013 μπορεί να αποδειχθεί κρίσιμο για το μέλλον της ευρωζώνης. Αν η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία εφαρμόσουν αποτελεσματικά τα προγράμματα προσαρμογής και εξασφαλιστεί χρηματοδοτική και πολιτική στήριξη από τους Ευρωπαίους εταίρους με παράλληλη προώθηση της ενοποιητικής διαδικασίας, η ένωση θα επιβιώσει και θα αρχίσει να ανακάμπτει, αν και με αργούς ρυθμούς. Σε αντίθετη περίπτωση, οι κίνδυνοι χρεοκοπίας θα αυξηθούν, ενώ η μερική διάσπαση της ευρωζώνης δεν μπορεί να αποκλεισθεί μεσοπρόθεσμα.

Το συμπέρασμα για τη χώρα μας, που παραμένει ο αδύναμος κρίκος της ευρωζώνης, είναι ότι η επιτυχία και η εξασφάλιση της συμμετοχής στη νομισματική ένωση απαιτούν σκληρή δική μας προσπάθεια καθώς και στήριξη από τους εταίρους μας. Οι διαρθρωτικές αλλαγές πρέπει να προχωρήσουν με γοργούς ρυθμούς ώστε να συμβάλουν, το συντομότερο δυνατό, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και, παράλληλα, στη βελτίωση του κλίματος στις διεθνείς αγορές και στο εσωτερικό της χώρας. Πρέπει να ενθαρρυνθούν οι επενδύσεις και, γενικότερα, να αυξηθεί η δαπάνη της οικονομίας. Η ανάκαμψη προϋποθέτει τόνωση της ζήτησης που, με τη σειρά της, συνδέεται με την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής.

Όμως, η επιτάχυνση των διαρθρωτικών αλλαγών δεν αρκεί για την αναστροφή των αρνητικών τάσεων. Χρειάζεται συνδρομή των Ευρωπαίων εταίρων μας σε τρεις τομείς:

Πρώτον, επιμήκυνση της περιόδου δημοσιονομικής προσαρμογής ώστε να αμβλυνθούν οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στην ύφεση. Η επιμήκυνση θα απαιτήσει πρόσθετη χρηματοδότηση.

Δεύτερον, αναδιάρθρωση του χρέους του επίσημου τομέα, δηλαδή των δανείων που έχουν χορηγηθεί από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και την ΕΚΤ. Το ιδιωτικό χρέος έχει αναδιρθωθεί, με το PSI, σε ποσοστό 70%. Δεν είναι λογικό να εξαιρεθεί το επίσημο χρέος από ανάλογη ρύθμιση.

Τρίτον, η αδυναμία υποτίμησης λόγω συμμετοχής στη νομισματική ένωση πρέπει να αντισταθμιστεί με βοήθεια στον τομέα των δημοσίων επενδύσεων μέσα από την εφαρμογή ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Μάρσαλ ώστε να ενισχυθεί η οικονομική δραστηριότητα και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας.

Η θετική κατάληξη του αγώνα της κυβέρνησης και του ελληνικού λαού για την παραμονή στο ευρώ και την επιστροφή σε τροχιά σταθερής ανάπτυξης εξαρτάται από την εκπλήρωση αυτών των προϋποθέσεων, της εσωτερικής κινητοποίησης και της διεθνούς στήριξης.

Αν υπάρξουν νέες καθυστερήσεις και απροθυμία στήριξης, τα μέτρα λιτότητας θα παρατείνουν, αν δεν επιδεινώσουν, την ύφεση προκαλώντας νέες υπερβάσεις των δημοσιονομικών στόχων που θα συντηρήσουν τον κίνδυνο χρεοκοπίας και αναγκαστικής εξόδου από το ευρώ.

Το 2013 είναι έτος-πρόκληση για τη χώρα μας. Θα κριθεί η θέση της στην Ευρώπη αλλά και η δυνατότητα να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής και τις προσδοκίες της νέας γενιάς.